

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

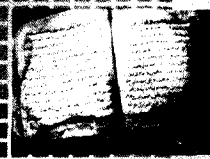

С. ТҰРАЙҒЫРОВ АТЫНДАҒЫ
ПАВЛОДАР МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІ

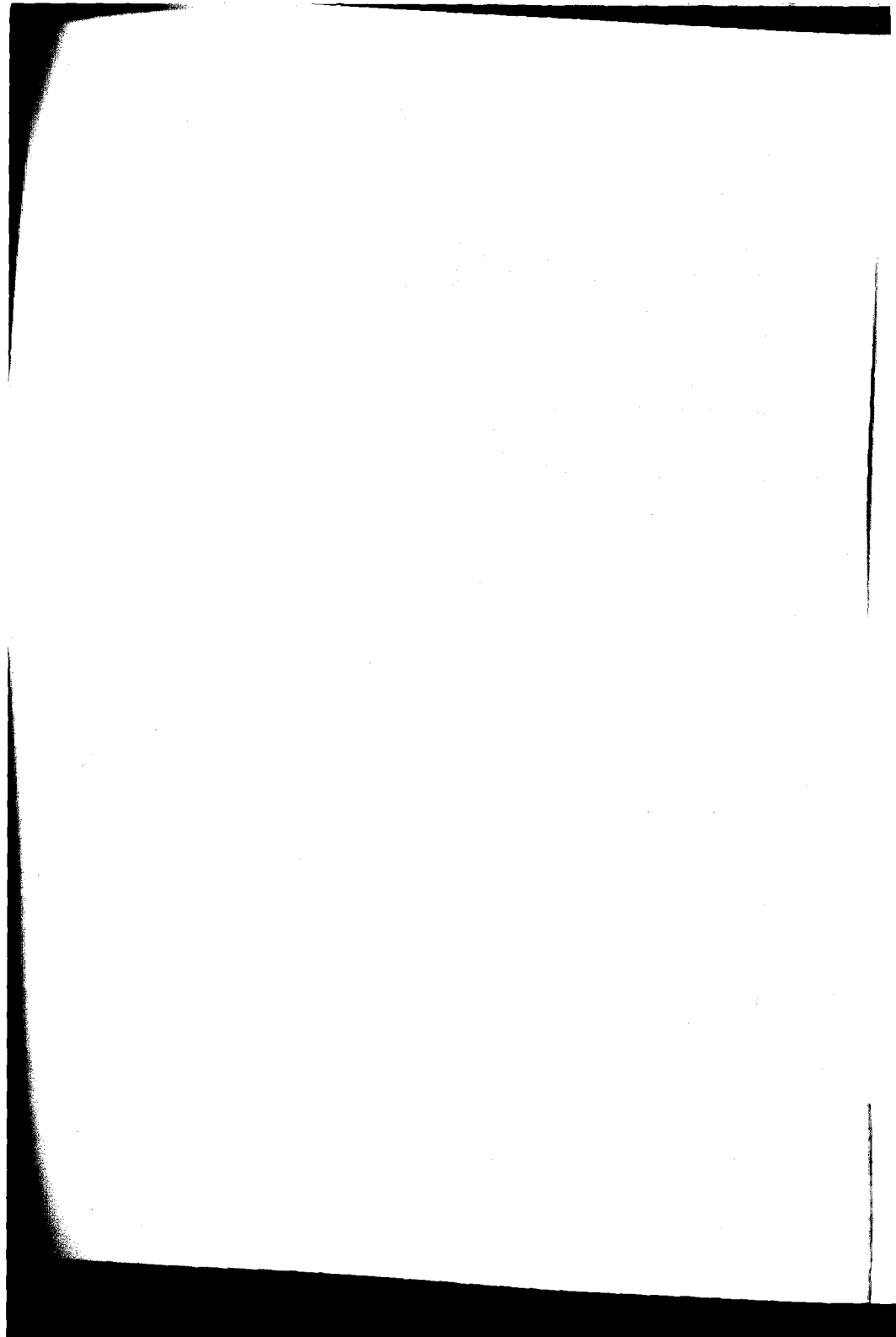
ФИЛОЛОГИЯЛЫҚ СЕРИЯ

العلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور
والعلم نور

ПМУ ХАБАРШЫСЫ ВЕСТИНИК ПГУ СПЕЦВЫПУСК

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

ПМУ ХАБАРШЫСЫ

Филологиялық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ПГУ

Филологическая серия
Издается с 1997 года

СПЕЦВЫПУСК

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет средства массовой информации
№ 14210-Ж
выдано
Министерством культуры, информации и общественного согласия
Республики Казахстан

Бас редакторы – главный редактор
Жусупов Н. К.
д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора
Ответственный секретарь

Демесинова Г. Х., *к.ф.н., доцент*
Шахметова Н. А., *к.ф.н.,*
ассоц.проф. (доцент)

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Брицын В. М., *д.ф.н., профессор (Украина)*
Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Россия)*
Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*
Жусип К. П., *д.ф.н., профессор*
Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*
Казиминова И. А., *ст. науч. сотр. НАН, Украина*
Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*
Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Россия)*
Ыскак Д., *д.ф.н., профессор*
Хасанұлы Б., *д.ф.н., профессор*
Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна

МАЗМҰНЫ

Албаров А. Сөз мәдениеттілік: мәдениетаралық коммуникация бойынша және сөздердің нормативтері мен нәтижелері	12
Албердыева Б. Қ. Сөздің ұғымдық даму деңгейлері	22
Алигузова А. А. Қазақ мәтіннің антропоөзектілігі жайында	26
Алдабергенова Г. Д., Таурова Н. А. Сөз мәдениетті тұлғаны қалыптастырудағы этномәдениеттің рөлі	33
Алиева А. Д. Ресей тіліндегі оқулардың ұлттық ұйымдарындағы WEB-курстың технологиясы	42
Алимжанова Г. М. Кәсіби құзыреттілік бітірушінің профессиограммасын құрастырудың негізі	50
Әлімжанова Г. М. Ұлттық тілдік өлем суреті және оның компоненттері	62
Амренова Р. С. Ертегілер өлемінің тілдік бейнесі – этникалық және тілдік сәйкестіктің басты қайнар көзі	71
Асыллова Р. О. Аңшылық-саятшылықта қолданылатын құрал-сайман атауларының ерекшелігі	83
Ахметжанова З. К. Адамның ішкі тұлғалық мәдениеті	94
Әбеуұлы А. Балаға не үшін құлақ береді?	108
Базарбекқызы С. Қ. І. Жансүгіров романдарындағы тұрақты сөз тіркестерінің мағыналық топтары	113
Баймурзина А., Ахметжанова З. К. «Тектілік» концептісі: мәні және құрылымдық компоненттері	122
Балабекова Н. Р. Қазақ және түрік тілдеріндегі қаратпа сөздердің деминутивтік мағыналары	128
Баялиева Г. Ж. Білім берудегі жаңашыл үрдістер және оның маңызы	137
Бейсембаев А. Р. Функционалдық сауаттылық білім капиталын қалыптастыру негізі ретінде	143
Бекмаеамбетов Ш. Ежелгі түбір сөздер табиғатын тіл генетикасы тұрғысынан тілдік негіздер арқылы зерттеудің маңыздылығы	152

Гефранова Е. Ағылшын тілінің оқытушыларының америка-ақпосын мәдениеті үшін педагогикалық зерттеулері	159
Дәулеткерей М. Роман және тарихи тұлға (Қабдеш Жұмалдасовтың «Поометей алауы» романындағы Ақтайлақ би бейнесі)	171
Джакыпбекова Т. М. Панфиловшылар ерлігін жырлаған поэмалардағы суреттелген табиғат құбылыстары	183
Есенова Қ. Ө. Дискурстық білімнің концептуалдануы: саяси қатысымдағы метафоралар	195
Жаңабекоева А. Ә. Ұлағатты ұстаз, білгір ғалым, профессор Зәуреш Қанашқызына тағзым!	207
Жолшаева М. С. Профессор З. Қ. Ахметжанова және қазақ аспектологиясының бүгінгі мен болашағы	214
Жұбанов А. Қ. Тілдің лексикалық жүйесін этномәдениеттік негізде зерттеу	220
Жұмалиева Р. З. Коммуникативтік кеңістіктегі көркем кинодискурс қимыл-әрекет коммуникациясының функционалдық сипаттамалары	226
Жұмашев А. Анықтық/танықтық категориясының тақырыпшы және баяншы мүшедегі көрінісі	235
Ибраевова Н. Ж. Абай. Ыбырай шығармалар тілінің қазақ өдеби тілі тарихи парадигмасындағы орны және оны оқытудағы тәсілдер	247
Қабылов Ә. Д., Абылазиева С. Қ. Оқу үдерісінде ұлттық құндылықтар мен қарым-қатынас мәдениетін үйлестіру	254
Қасымқызы Қ. Б. Сөз семантикасындағы бағалауыштық және эмотивтік мән	267
Казымова Г. М. Адам капиталын дамытуда компонент ретіндегі коммуникативтік құзыреттілік	275
Құлманов С. Қ., Жонкешов Б. С. Латын графикасына транслитерациялауда басшылыққа алынатын құжаттар	282
Кушкимбаева А. С. Қазақ дүниетанымындағы «Абыз» концептісінің көрінісі	295
Күдеринаова Қ. Б. Жаңа өліпби – ұлттық сананы жаңғыртудың басты тетігі	306
Қазақбаева Ш. Ш. Қазіргі тіл ғылымындағы прагматикалық бағыт	317

Маралбек Е.

Поэтикалық тілдегі «мөлшер» ұғымының көрінісі 322

Мәдібай Қ., Садырова А. Т.

Авторлық ауызша әдебиеттің түпбастау жәдігерлері 334

Нүсіпбекова А. С.Педагогикалық дискурстың ғылыми ізденістердің
нысаны ретінде зерттелуі ..... 349**Ордабекова Х. А.**

Фразеологизмдер семантикасындағы символдық компонент 361

Рахимова М. А.«Интеллект» макроконцептісінің когнитивтік метафора
мен мақал-мәтелдердегі бейнесі ..... 369**Сейдикенова А. С., Бакитов А. Т.**Академиялық ұтқырлық – студенттердің адами капиталын
байытудағы маңызды фактор ..... 380**Смагулова А. С.**

Қазақ тіліндегі мұнай және газ қарыз алу терминінің жүйесі 390

Султанбекова С. С.

Когнитивті лингвистика және метафоралық зерттеулер 399

Сырлыбаева Т. Г.Фразеологиялық және лексикалық антонимдердің
контексттегі ерекшеліктері ..... 406**Сюрмен О., Санкибаева Б.**Субтиптірлеуді ағылшын тілінен қазақ тіліне аударудағы
лингво-мәдени мәселелер ..... 417**Татибеков Б. Л.**Қазақстанның транзиттік экономикасының шарттарына
байланысты адам капиталын дамыту ..... 426**Тұрымбетова Ж. А., Берікболова П. К.**Сұлтан Ахмет Ясауи және Юнус Емре шығармаларындағы
сөзге сарын үндестігі ..... 431**Уәли Н.**

Қазақ он екі ай (лингво-этнологиялық байқаулар) 443

Уәлиязов С. К.

Қазақ әдебиетіндегі Аттила бейнесі 452

Өзектіжанова А., Аушенова А.

Элементтік желі пайдаланушыларының классификациясы 464

Шарипқұлова А. Б.Қазақ дискурстағы концептілердің көрінісі
Е. Қасымбаевтың «Бір шоқ жиде» повесі бойынша) 473

Қазақ тіліне арналған ережелер 485

M. A. Rahimova

Image-metaphoric representation of the macro

I. Zhansugurov Zhetysay State

Математика

Паремологические единицы, обозначающие интеллект, основаны на конкретных фактах. Паремологические единицы, описывающие образы, основаны на оппозиции умный–глупый.

Paremiological units denoting the macroconcept on concrete facts and maxims. The paremiological macro-concept are based on the clever-stupid opposition.

ӘОЖ 378

A. С. Сейдикенова¹, А. Т. Бакимов²

¹ф.ғ.к., доцент, «Дипломатиялық аударма» кафедрасының доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті.
e-mail: ¹SeydikenoVA781022@yandex.ru

АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚ – СТУДЕНТТЕР АДАМИ КАПИТАЛЫН БАЙЫТУДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ФАКТОР

Бұл мақалада рухани жаңғыру аясында адамзаттың байыту, академиялық ұтқырлық бағдарламасының жалпы капиталын байытудағы маңызды рөлі туралы

Кілтті сөздер: адами капитал, болон процессі, ұтқырлық, шетелдік, ұтқырлық капиталы.

КІРІСПЕ

Н. Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстан жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақ жолдауында атап көрсетілген «Төртінші басымдық – адами жақсарту» аясында бәсекеге қабілетті, білікті де білімді маман мақсатында шетел университеттерімен тәжірибе алмасу, шетелдік оқу орындарында білімдерін жетілдіруге жіберу білім

неғізді фактор. Қоғамдағы экономика, саясат, дипломатия болып жатқан өзгерістер жаңа сипаттағы білімді, бәсекеге қабілетті адамдарды қажет етеді. Заман талабына сай мінез-құлық және деген жеке дүниетанымдық көзқарасы бар, рухани дүниесі бай және біліктілігі жоғары мамандарды даярлау – жоғарғы білімнің басты міндеттерінің бірі деп ойлаймыз. Қазақстан Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» жолдауында маңызды он міндеттің ішінде адам капиталының сапалы өсірілуі мен, білім беру мен денсаулық сақтау бағыттарына аса зор көңіл бөлуі. Сонымен қатар, «Қазақстан – 2050» Стратегиясында «Білім беру жүйесі – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта білім алудың негізгі бағдарында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін білімнің деңгейі жоғары елге айналуымыз керек» екендігін атап өткен. Адам капитал сапасының өсуі кез келген елдің өркендеуінің басты міндеттерінің бірі болып табылады, сондықтан да қазіргі таңда дүние жүзінде адам капиталды мемлекеттің, қоғамның және жеке тұлғаның негізгі тұғыры деп қабылдайды [1].

Адами капитал дегеніміз – оның өмір сүру сапасының көрсеткіші болып табылатын білімі, біліктілігі, еңбек қабілеті. «Адами капитал» терминін алғаш рет 19-ғасырдың 70-жылдарында Нобель сыйлығының лауреаты, экономист Теодор Шульц қолданысқа енгізген болатын. «Адами капитал» термині барлық қабілет туа бітеді немесе өмірлік дағдымен қалыптасады. Адами капитал тұқымдық ерекшеліктеріне байланысты туа біткен қабілеттері мен қажетті қаржы бөлу арқылы дамытылатын адам бойындағы өмірде қолданысқа келетін құнды қабілеттерді біз «адами капитал» деп атаймыз», – деді Теодор Шульц. Бүгінде әлемнің дамыған мемлекеттерінде адами капиталға аса зор көңіл бөлу болашақта мол табыс әкелетін дәстүрлі бизнес жоба ретінде қарастырылады. Нобель сыйлығының лауреаты, экономист Гарри Беккердің айтуынша білімге жұмсалған инвестиция болашақта орта есеппен жылына 10% табыс береді екен. Тұрғындардың адами капиталын дамыту мен өсірілуі эконо-микалық өсіміне қол жеткізуіне әкеледі [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Адами капиталдың негізгі құрамдас бөлігі – білім. Соған байланысты тілдік, мәдениеттік және кәсіптік капиталы деген ұғымдар пайда болды. Адам капиталының өсірілуі мен деңгейіне байланысты. Кез-келген елдегі білім беру жүйесі – ұлттық және әлемдік ұлттық танымның көрсеткіші, ол экономика, саясат, мәдениет және өзгерістерді көрсетіп қана қоймай, өзгерістерге әсер етеді. Білім беру мен өсірілуі әлеуметтік-экономикалық процеске тиімді қатысуын қамтамасыз

етегін негізгі фактор болып табылады. Қазақстанда объективті байланысты адам капиталының дефициті тұр, сол себепті жетіспеушілікті толтыру үшін сапасына ерекше талаптар қойылады. 2010 жылдың 11 наурыз күні Қазақстан Республикасының 47 елдерімен қатар жоғары білімнің Болондық үрдісіне қатысушы министрлері комитетінің шешімімен Болон декларациясына еліміздің білім сапасын арттыруға, адами капитал сапасын жақсарту үшін үлкен қадам және қазақстандық білім беретін бағдарламаларды және студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығын отандық дипломның еуропа деңгейінде мойындалуы және біртұтас әлемнің кез – келген елдерінде жұмыс жасауына жол ашты [2].

Академиялық ұтқырлықтың саяси мақсаты – жоғары оқу бірыңғай еуропалық білім кеңістігіне ену және дүниежүзілік білім пайдалану. Көп айтылмайтын екінші экономикалық мақсаты – білім беретін мекемелер арасында байланысты кеңейту және білім сапасын арттыру. Осы мақсатты басшылыққа алған Болон процесі өзара академиялық дәрежелерді енгізіп, студенттер, оқытушылар және қызметкерлердің академиялық ұтқырлығын олардың білім берудегі ғылымдағы тәжірибелерін жақсарту үшін өз мақсаттары етіп алады.

Академиялық ұтқырлық жеке даму мен еңбекке орнату үшін маңызды және ол жан-жақтылыққа, сыйластыққа тәрбиелік мәдениеттерді игеруге мүмкіндік береді. А. Гоар-Раденковтың «концепциясы» әртүрлі анықтамалар мен шындықтарды қамтитын мынадай: білім беру, кәсіби ұтқырлық немесе миграция категориясында шын мәнінде өмірде бар ресми категорияларды жаңадан қарастырылады. Бұл талдаулар мекенін ауыстыру жағдайындағы қабылдаушы ұйымдар және компаниялар бір статуспен таныстырып шектеп тастады» дейді [3]. Өз кезегінде В. Папатсиба «ұтқырлық мағынада тұлғаның орын ауыстыру және орнын өзгерте алу қабілеті» мінезі деп түсіндіреді. Оның сөзінше ол әртүрлі формадағы географиялық, әлеуметтік, қалалық, ұлттық, халықаралық, тілдік, дара, ұжымдық, әртүрлі себептерге байланысты өзін қолдайтын. Осы байланысты, бірнеше себептерге, отбасылық, экономикалық, мәдени беру, кәсіби, арақашықтық пен ұзақтық үшін (көлемді қашықтық), экономикалық алмасу негізінде, ақпараттық, мәдениет, ғылым, білім, ұтқырлық әрекет ету орнында жеке даралық әрекеті болса, бір жағын кеңейтеді, екінші жағынан, әлеуметтік детерминизмді жеңуге тырысады.

Еуропалық комиссияның құжаттарында академиялық ұтқырлықтың мақсаты – «өзгені», жаңа тілдік, әлеуметтік, мәдени шындықтарды арқылы еуропалық сананы дамыту. Ол еуропалықтардың арасында

дамуына және бүгінгі мен келешектегі салауатты европаның қатарын нығайтуға ықпал етуі тиіс [4].

Мюрфи Лежен болса, ұтқырлықты басқа деңгейде қарастырады. Оның анықтамасына ұтқырлық, әртүрлі ортаға бейімделе алатын, мекенін ауыстыру қабілеті бар адамның мінезі дейді. Ұтқырлық тек географиялық процесс емес, сонымен қатар, тілдік, әлеуметтік, психологиялық, кәсіби, жеке тұлғаның өсетін және өткерген үрдіс дейді. Кетуге шешім шығару, жаңа кеңістікке келу, тілдік, мәдени ортаға, жаңа кәсіби рөліне бейімделу, әлеуметтік қарым-қатынастарды бағындыру, даралықтың ауысуы бейімделуге, басқа тәжірибені игеру қажет етеді. Осы әр түрлі сатылар, тәжірибелер жаңа ұтқырлықтың негізін қалыптастыруға әкеледі [5].

Студент ұтқырлықтың тек актері емес, бейтаныстың бір түрі екендігін Мюрфи де айтқан. А. Гоар Раденкович Гарфинкельдің этнометодологиясындағы «әлеуметтік агент» терминінің орнына «әлеуметтік актер» терминін таңдай отырып, әлеуметтік актер әлеуметтік топтағы капиталдар мен ресурстарды игеру арқылы, өзінің бұрынғы әлеуметтік топқа тәуелді екендігіне қарамастан бейімделу стратегиясын, тәжірибесін игеретінін айтқан. Сондай-ақ, әлеуметтік актерге білім беру саласында, тілді жетілдіру, халықаралық қарым-қатынастарда орнын ауыстыратын кез келген жеке тұлға, студент, оқытушы, тәжірибелерін жатқызады [6].

Саммелдің ойынша «шетелдік» сол топтың бір элементі, бөлігі кедейлер, шетелдік ішкі жаулар. Шетелдіктің уақытша позициясы оның хронологиялық деңгейі мен кеңістікпен қауіпсіздікті үйретуден алшақтығымен сипатталады. Бұл жағдайда оны бүгін мен ертең уақыты аралығына орналастырады: «шетелдік» бүгін келіп, ертесінде қалып қалатын адам және әлеуметті кезбеге келеді. Әлеуметті кезбе өзінің хронологиялық іс-қимылына сәйкес келеді: бүгін келіп, біраз уақыт қалып, ол ертең қайта кетуі мүмкін. Осымен бейтаныс, шетелдік адам әлеуметті кезбеге жақындау, себебі ол өзін қорғау қабілетін сақтай отырып, жаңа бағытқа кете беруі мүмкін.

Мюрфи Леженнің пікірінше, «шетелдік студент» ең алдымен, шетелдік студент, уақытша шетелдік, жас шетелдік, шетелдік студент. Ол әлеуметтік аспектіде әлеуметтік актерден бастап, тілді, шетелдік мәдениетті игеру ретінде қарастырылады. Жиһангер студент көп жағдайда уақытпен өткізілген космополит немесе эмигранттың әлеуметті кезбесін білдіреді. Шетелдіктің сенімсіздігі ол үшін үлкен көкжиектерді ашады. Саяхатының маңызы, ұтқырлық саяхатшының жаңа түріне басқаларды тануға, тәжірибелерін қабылдауға үйретеді. Уақытпен шектелген ұтқырлық болса да, оған аз уақыт ішінде өздерін шетелдік ретінде сезініп, жеке даралығын игеру және басқа жердегі тәжірибені игеруге көмектеседі. Шетелдік басқа жерге барып өткен, әртүрлі екі кеңістіктің ортасында жүрген адам [5].

Рашэль Римердің концепсиясына сәйкес, шетелдік студенттің орнын баса алмайды, ондай топтың Шетелдік мәртебесі оған бұл мүмкіндіктерді бермейді. Шетелдік мәртебесі оған бұл мүмкіндіктерді бермейді. жалпы түсінісуден тыс қалу, немесе, маған түсіндіре. іздеген сөздерді таба алмауы, басқалар сияқты жасама алмауы дейді [7].

Өз кезегінде Г. Варро, «шетелдік» терминін анық ашатын жаңа елді, сол елдің адамдарын, студенттің карауын білдіреді, миграцияға жақындығы, елін ашық қашықтығы, өзін өзі қалыптастыру актісіне әсер етеді. Айырмашылығы ұтқырлықтағы студент еліне қашан ол келген жерінде жағымды мәртебеге ие және оған басқару жасалған [8].

Бұл процессте «ұтқырлық» тұлғаны таныс емес даярлайды, шетелдік ортаға тез бейімделу үшін ашықтықты, білімдерді бөлісуді, серіктесе жұмыс жасау жеткізу үшін мәселеден хабардар ете отырып әрекет жасау.

М. Анкетилдің пікіріне сүйенсек, студенттердің кеңінен үйренген, «басқаларды» қандай болса, сол қалпында қабілет жүйеге сүйеніп, бірнеше емтихандар тапсырған, халықаралық болған, туристік жерлерді аралап, ой өрістерін кеңейткен. Сәтсіз көпмәдениетті қоғамда әлеуметтік актер рөлін сомдаған түсу қажеттіліктерін анықтаған [9].

Алғашқы уақытта өзге елге келген студенттер студенттердің арасындағы қатынастарға көңіл аударып келген эмоционалды-менталды жағынан дайындалмаған өзге мәдениетте қатарласа өмір сүру әрине қиын.

Э. Мюрфи Лежен Симмелдің идеясын басшыты тарапынан адамзаттық капиталдың құраушысы жиналған білдіретін «ұтқырлық капиталы» терминін енгізді. Оның ұтқырлықтың капиталдары мен тәжірибелері ең үлкен элемент жастарға жеке ұтқырлық капиталын жасауға мүмкіндік беретін тәжірибесі» шетелдікпен барлық байланысты, басқару білдіреді дейді [5]. Автор ұтқырлық капиталы негізгі тәжірибесі тұрағынын айтқан. Олар: отбасылық немесе жеке тарихы, бұрынғы тәжірибелері, тілдік құзіреттіліктері, бейімделу тәжірибесі жеке-дара белгілері. Бұл өлшемдер ұтқырлық бойынша және келгеннен кейінгі тілдік, ғылыми, мәдени, даралық тәжірибелері арқылы анықтауға мүмкіндік беретін.

тәжірибесі және ұтқырлық капиталы.

университеттерде академиялық ұтқырлық бойынша білім студенттерге жүргізілген әңгімелесу анкетасына талдау.

Методологиялық негіздері және корпусы.

Сауалнамamız сапалы әдістің бір түрі, жартылай-ашық (semi-structured). Біздің корпусы жасы 23–25 аралығындағы студенттер (Спар ЖМУ студенттері, бір семестр Варшава (Польша) университетінде академиялық ұтқырлық бойынша білім алған. Бұл топты таңдау себебіміз, олардың осы сапарға қалай дайындалғанын, оларға зәру болғандарын өз көзімізбен көріп, куәгер болдым.

Бұл студент аталған университетте әр түрлі мамандықтар бойынша оқыды. Соның ішінде тек бесеуі ғана сауалнамаға қатысуға ниет білдірді. Олардың бірі оқу уақытта мен өзімде зертеуші ретінде академиялық ұтқырлық бойынша Швейцарияның Фрибург университетінде болған едім. Өз бетімен оқиғаларды баяндау арқылы, студенттерді сөзге тарттым. Олар өздеріне деген сенімділікті күшейтіп, қорқынышысыз бастан өткізіп, баяндауға септігін тигізді. Сонымен қатар, бұл сауалнама тек оқу жұмысы үшін қажет екенін, анонимді түрде болатынына сендірдім. Бұл сауалнама оңай сұрақтар қою арқылы, өз оқиғаларын баяндауға негізделді. Анкетаға жауап берген бес студенттің ішінде, олардың жауаптары тұшымды, мазмұны жағынан бай болғандықтан сауалнама жасауды дұрыс деп шештім.

Топтың жасы – 25 те, экономика мамандығының 2 курс магистранты, тіл білімі бойынша: жасы – 23 те, педагогика және психология мамандығының магистранты;

Топтың жасы – 25 те, мемлекеттік және жергілікті басқару мамандығының 2-курс магистранты.

Сауалнама төмендегідей сұрақтар қойылды:

Академиялық ұтқырлық бағдарламасына қатысу идеясы қайдан келді?

Академиялық ұтқырлықты қалай түсінесіз?

Бағдарлама бойынша құжаттарды даярлау барысында қандай қиындықтарға тап болдыңыз?

Сауалнамадағы білім беру жүйесінің бізден айырмашылығы қандай?

Қиындықтарды не таң қалдырды? Мәдени шок болды ма?

Академиялық ұтқырлықтан қандай пайда болды? Неге үйретті?

Сауалнамадағы ойыңызша академиялық ұтқырлық бойынша оқуға баратын студенттердің қажеттіліктері қандай?

Сауалнаманың мақсаты студенттердің шетелге барып келгеннен кейінгі тәжірибелерін, білім беру жүйесі, мәдениеті, тілі, тұрғындары жайлы

пікірлерін білу. Осы информанттардың анкеталарына жоғарыда айтқан Э. Мюрфи Леженнің ұсынған төрт сүйендік.

Олар: кетудегі мотивациясы, ұтқырлықтағы бұрынғы мәдени, әлеуметтік капиталдары, ұтқырлықтағы кезіндегі бейімделудегі алғашқы тәжірибесі.

Польшада академиялық ұтқырлықпен болған студенттердің

Студенттердің тілдік және мәдени капиталы

Студенттердің ата аналарының шетелдік тәжірибесі өзара түсінушілікті мақсат еткен академиялық ұтқырлық студенттеріміз тілдік және мәдени тұрғыда кедергілерге дәлелін Шолпанның жауабынан көруге болады:

«Бізге ешқандай тілдік қиыншылық болмайды. Біздің тілінде сөйлейді деп айтқан. Алайда тек үлкен кісілер ғана екен. Ал жастардың барлығы ағылшынша сөйлейді. Менің қарым қатынас тек поляк тілінде. Бір нәрсе сатып алу сұрау қиын болды. Біз ым-ишарамен түсіндіруді үйренеміз кезімізде жылағмыз келді», – дейді.

Біздің студенттер әкімшілік тарапынан берілген құрбаны болған, яғни Польшаның кезінде Кеңес үкіметі болғанда орысша сөйлегені алайда тәуелсіздік алғатын сөз тілі ауыстырғаны туралы ақпарат ескерілмеген.

Марина: «Адамдар мүлде басқа. Біз өзімізді қорыққан сезіндік. Бұл ортаға үйрену үшін бізге бір айдай қажет білім беру жүйесі біздегіден жақсы, алайда мен өз елімде өмір сүремін» – дейді. Осы уақытқа дейін отбасымен бірге өмір сүрген үшін басқа елге барып, жалғыз өмір сүру қиынға соққанын

Ал Сабрина болса, Польшада қарапайым адамдар сөйлемейтінін, тек полякша сөйлейтінін айтады. *«Бұл түсінбедік. Біртіндеп орысшаға ұқсайтын сөздерді солайша күнделікті өмірге қажет поляк тілін үйрендік».* –

«Шетелдік» мәртебесінде болу – жалғыздық, көңіл

Шетелдік жана елді ашу арқылы өз елінде ашады. Студенттер үйренген отбасылық ортасынан кету арқылы жылдар бойы достық қарым-қатынасынан да қол үзеді. Жаңадан келген қатынасқа түсуге, өз ортасын жасауға мәжбүр болады.

Осыған байланысты Шолпан:

«Академиялық ұтқырлықтың алғашқы қарлығашы Сондықтан да көп қиыншылықтар кездесті. Кеңес алатын Бізді не күтіп тұрғанын білмедік. Жалғыз үмітіміз шетелдік»

«...академия университеті бізді суық қарсы алды. Қазақ халқы
 жеген асын жерге қояды. Бар жақсысын қонаққа береді.
 тиісінше сөйлеу қиын болды. Алғашында ағылшынша сөйлеуге
 - дейді.

...жалғыз өз мәдениетінің аясында қалу қорқынышты. Оны жену
 болып отырған елдің өмір сүру жағдайын, мәдениетін қабылдау
 ашылу қажет, бұл талпыныс сол ортаға енуге жағдай жасайды.
 академиялық жүйемен кездесу

...Каролдің айтуынша өзгенің мәдениетін түсіне алу үшін,
 өз мәдениетімізді, құндылықтарымызды, әлеуметтік тәжірибесін,
 ақиқаттан хабардар болуымыз қажет дейді [10 : 213].

...байланысты Шолпан: «Европадағы білім беру жүйесінің
 жоғары екеніне көз жеткіздік. Менің ойымша, студенттерді
 ұтқырлық бойынша жібермес бұрын, таңдау жасау керек»,
 ар оқытушы күнделікті презентация жасайды, аудиторияның
 ті құралдармен жабдықталған. Жұмыс жасауға қолайлы
 жасалған дейді. Бұл сөздері арқылы өз университеттерінде
 кемшіліктерді айтты.

...академиялық ұтқырлық бойынша игерілген капиталдар
 өткізген бірнеше айда студенттер біраз нәрсені: басқа ортаға
 білім беру жүйесіне ену, тұрғылықты халықпен қатынасқа түсу,
 тарын білу т.с.с. үйреніп қайтқан. Оған студенттердің жауаптары

...«Мен еліме үлкен білім бағажымен қайтам. Біз басқа елде
 үйрендік. Польшадан басқа да мемлекеттерге саяхат жасадық.
 алған көзқарасымды, дүниетанымымды кеңетуге үлкен көмек
 бетіміше өмір сүруді үйрендім десе, Марина, ұтқырлық маған
 жетті тануға, жаңа білім алуға көмектесті дейді.

...байқағандай, академиялық ұтқырлықтың біздің студенттер үшін
 ет. Алайда кездескен кемшіліктерді жою үшін бірлесе жұмыс

...бат.

ҚОРЫТЫНДЫ

...айтқанда академиялық ұтқырлық адами капиталды дамытудағы
 кер екені анықталды. Студенттер мекенін ауыстыру арқылы бөтен
 мәдениетке, жаңа білім беру жүйесімен танысуға мүмкіндік алды. Аз
 еде студенттер жалпы оның ішінде тілдік, мәдени, ұтқырлық, адами
 ғын байытқанын тәжірибе жүзінде анықтадық. Өзгені тану арқылы
 мәдениетінің ерекшеліктерін анықтайды. Басқа мәдениет өкілдерімен

қатар өмір сүру, мәдени, тілдік және адами капиталды жүргізген зерттеуімізден байқағанымыздай ата-аналарымыз студенттер ғана емес, әкімшілік қызметкерлері де олардың сапаларынан бақылау, ұйымдастыру жұмыстары өз денесімен Халықаралық байланыстар бөлімі ақпараттық бағалау студенттермен, қабылдаушы университеттермен жасағанда ғана бұл кемшіліктер болмайды. Ал студенттер шет тілін жоғары деңгейде меңгеріп, жан-жақты өз білімінің қожайыны болуы шарт. Сондай-ақ келген студенттер өз тәжірибелерімен бөлісіп, келесі бейімделуіне, қиыншылықтарды оңай еңсеруіне Шетелге жібермес бұрын қабылдаушы елдің тілі туралы ақпаратпен қамтамасыз ету керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева Казахстану. 31 январь 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: конкурентоспособность» // [Электрондық ресурс]. – Астана, 2017, 31 январь.

2 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2016–2019 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205 // [Электрондық ресурс]. – Астана, 2016. – С. 48. [zan.kz/rus/docs/U1600000205](http://www.zan.kz/rus/docs/U1600000205).

3 Gohard-Radenkovic, A. (1999) Communiquer en milieu interculturel: compétences culturelles vers des compétences linguistiques – Paris: L'Harmattan, 1999. – P. 265.

4 Papatsiba, V. Des étudiants européens «Erasmus» et leur formation linguistique – Berne : Transversales / Peter Lang, 2003. – 267 p.

5 Murphy-Lejeune, E. L'étudiant européen voyageur – Paris : Didier. 2003. – P. 231.

6 Gohard-Radenkovic, A. «La culture universitaire comme compétence linguistique» // TRANEL n° 36, Oct., Communiquer en milieu interculturel – Paris : Centre de linguistique appliquée, Université de Neuchâtel, 1999. – P. 265.

7 Rimmer, R. Parcours d'étudiants en mobilité, in Papatsiba V. Des étudiants européens «Erasmus» et leur formation linguistique – Paris : L'Harmattan, 2003. – P. 65–81.

8 Varro, G. «Connaissance sans reconnaissance n'est que l'altérité» (Préface), in Papatsiba V. Des étudiants européens «Erasmus» et leur formation linguistique – Berne : Transversales / Peter Lang, 2003. – P. 65–81.

et al. M. *Mobilité Erasmus et communication interculturelle une*
pour un parcours de formation. – Berne : Peter Lang, 2006.

et al. R. *Evidences invisibles, Américains et Français au quotidien.*
1987. – 296 p.

Материал 06.12.17 баспаға түсті.

Сәдіқонова, А. Т. Бақитов

**Учебная мобильность студентов – важный фактор
человеческого капитала**

Казахский национальный университет
имени аль-Фараби, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 06.12.17.

Sadikonova, A. T. Bakitov

**Academic mobility of students is the important factor of concentration
of human capital**

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty.

Material received on 06.12.17.

*Статья освещает роль учебной мобильности студентов в
формации общего базы знаний рабочего капитала.*

*Article highlights the role of student mobility in the formation of
the knowledge base of working capital.*